

DOĞUMUNUN YÜZÜNCÜ YILINDA KIRIM TATAR FOLKLORCUSU KERİM CAMANAKLI

Concerning the 100th anniversary of Crimean
Tatar Folklorist Kerim Camanaklı's Birth

Anniversaire centième du Folkloriste Kırım Tatar Kerim Camanaklı

Prof. Dr. Elfine SİBGATULLİNA

ÖZET

Kırım Tatar şairi, edebiyat ve folklor alimi Kerim Reşidoğlu Reşidov(1905-1965), 1930'lu yıllarda şair olarak tanınır. Eserleri "Yeni Dünya", "Genç Kuvvet" gazetelerinde ve "İleri" dergisinde basılır ve "Azatlık Şarkıları" adlı şiir kitabı yayımlanır. Böylece, Yazarlar Birliği'ne kabul edilir. 1937 yılında Kerim Reşidov Kazan'da Kırım Tatar şairi Şamil Tuktagazi üzerinde yaptığı tezle filoloji doktoru unvanını alır. 1935-1941 yıllarında Kırım'da Dil ve Edebiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde Edebiyat ve Folklor Bölümü Müdürü olarak çalışır. Onun rehberliğinde Kırım Tatar folkloru, sistemli olarak araştırılmaya başlanır. Türk halk hikaye ve destanlarından "Asık Garib", "Koblendi Batır", "Kuzu Körpeş" in Kırımlılar arasındaki çeşitli varyantlarını bulur. 1941 yılı güzünde savaşa gider. 1942 yılında ana vatanı Kırım düşman eline düşer. Kerim Camanaklı ailesi Kazan'a taşınır. 1944 yılının mayısında Kırım Tatarları, "vatan haini" damgasıyla kendi öz yurtlarından sürülünce, Camanaklı ailesi için de Kırım'a dönüş yasaklanır. Tataristan'ın Alaboga şehrine sürülür. Alaboga'da yirmi yıl öğretmenlik yapan Kerim Camanaklı, Doçent Reşidov Alaboga Devlet Pedagoji Enstitüsünde talebelere folklor, edebiyat teorisi üzerinde dersler okutur, 1953 yılında Rus ve Batı Edebiyatları Bölümünde müdür olarak çalışır.

Anahtar Kelimeler

Kerim Camanaklı, Kırım Folkloru, Tataristan

ABSTRACT

The Crimean Tatar poet and scholar of literature and folklore, Kerim Reşidoğlu Reşidov (1905-1965) first became known in the 1930s as a poet. His works were published in the *Yeni Dünya* and *Genç Kuvvet* newspapers, in *İleri* magazine, as well as in book form under the title *Azatlık Şarkıları*, and he was accepted in the Writers' Guild. In 1937, Kerim Reşidov received the title of doctor of philology for his work on Crimean Tatar poet Şamil Tuktagazi. Between the years of 1935 and 1941 he worked as Director of the Literature and Folklore Department of the Language and Literature Research Institute in Crimea. Under his guidance, Crimean Tatar folklore began to be systematically investigated for the first time. Reşidov also collected variants of the Turkish folk narratives and epics *Aşık Garib*, *Koblendi Batır*, and *Kuzu Körpeş* in Crimea. He went to war in 1941 and Crimea, his fatherland, was invaded in 1942. Kerim Camanaklı and his family moved to Kazan. When, in May 1944, Crimean Tatars were banished as "traitors" from their own lands, it became impossible for the Camanaklı family to return to Crimea. Camanaklı was exiled to Alaboga in Tataristan. Kerim Camanaklı worked as a teacher for twenty years in Alaboga and gave courses on folklore and literary theory at the Alaboga National Pedagogical Institute, where he became director of the Department of Russian and Western Literatures in 1953.

Key Words

Kerim Camanaklı, Crimean Folklore, Tataristan

Kırım Tatar şairi, edebiyat ve folklor alimi Kerim Reşidoğlu Reşidov 21 Ocak 1905 tarihinde Kırım'ın Kızlev kasabası Camanak köyünde dünyaya gelmiştir. Kardeşi Mennan Camanaklı

(1916-1942) da Kırım'ın tanınmış şairlerindedir ve II. Dünya Savaşı'nda şehit olmuştur.

Köydeki orta okulu bitirince Kerim Reşidov Akmesid'e (Simfiropol) gelir

* Rusya Fed. Tataristan Cumhuriyeti Alaboga Devlet Pedagoji Üniversitesi Öğretim Üyesi

ve öğretmenlik eğitimi almaya başlar. Önce Pedagoji okulunda, sonra Pedagoji Enstitüsünde okumaya başlar. Dil ve edebiyatla ilgilenir, ilk şiirlerini öğrencilik yıllarında yazmaya başlar. 1930'lu yılların başında Kırım halkı onu Kerim Camanaklı adıyla bir şair olarak tanımaya başlar. Eserleri "Yeni Dünya", "Genç Kuvvet" gazetelerinde ve "İleri" dergisinde basılır. 1927 yılında "Azathık Şarkıları" adlı şiir kitabı yayımlanır. Böylece, Yazarlar Birliği'ne kabul edilir. Rus ve Kazan Tatar yazarları ile ilişkilerini güçlendirir. Yalta'da tedavi gören Kazan Tatarlarının meşhur yazarı Galimcan İbrahimov'la sohbetlerde bulunur. Kazan kızı Reşide hanımla evlenir. 1937 yılında Kerim Residov Kazan'da Kırım Tatar şairi Şamil Tuktagazi yaratıcılığı üzerinde doktora tezini savunur ve filoloji ilimleri namzeti derecesini alır. Kerim Camanaklı, Kırım Tatarları arasında kendi edebiyatları üzerine doktora tezi yazan ilk alimlerden biridir. 1935-1941 yıllarında Kırım'da Dil ve Edebiyat Araştırmaları Enstitüsünde Edebiyat ve Folklor Bölümü Müdürü olarak çalışır. Onun rehberliğinde Kırım Tatar folkloru, sistemli olarak araştırılmaya başlanır. Çeşitli köy ve kasabalara ilmi heyetler gönderilir ve çok sayıda Tatar masal, türkü, bilmece gibi sözlü ürünlerin yanında ve el yazma edebi metinler toplanır. Kerim Camanaklı'nın "Cin ve Maniler" (Simferopol, 1940), "Kırım Tatar Masalları" (Simferopol, 1941) gibi eserleri ve birçok makalesi yayımlanır. "Cin ve Maniler" kitabına girmiş cinler, Kırım'ın Kizlev, Ak-Seyh, Cankoy, Kerc gibi il ve ilçelerinde, maniler Yalta, Alusta, Balaklava, Sudak v.b. kasabalarında derlen-

miş, binden fazla cin ve iki yüzden fazla mani örneği verilmiştir. Camanaklı bu eserleri 3 gruba ayırır: 1. Rekrut (Çar döneminde 25 senelik asker hizmeti dönemi) ve I. Dünya Savaşı ile ilgili cinler. 2. Gündelik hayat ve sevgi konulu cinler. 3. Maniler. Kitabın "Giriş"inde bu iki halk şiiri türünün ortak ve farklı taraflarını anlatır. Ortak yönler olarak Camanaklı, cin ve manilerdeki dile alınmış pek çok konuyu gösterir: Millet'in inkılabı kadarki zor durumu, açlık, yoksuzluk, zorla yapılan nikahlar, askerlik, vatan hasreti v.b. Cin ve manilerin ayırt edici tarafları diye o şiir yapısındaki değişiklikleri, hece sayısındaki farklılıkları gösterir. Mesela mani örneği:

Kaya dibi saz olur,
Gül açılrsa, yaz olur,
Ben sana gül diyemem
Gülün ömrü az olur.

Cin örneği:

Yıldız seyrek, gün açık, bulutsuz hava,
Çaresizim, yalnızlıktan yüreğim yanar.

Camanaklı Kırım Tatar halk destanlarına ve masallarına ilk dikkat çeken alimdir. Kendi eserinde Tatar masallarının edebi ve içtimai kıymetini anlatır, aksakalların masal söyleme-anlatma adetini araştırır, milletinde sevilmiş masalların bazıları büyük Rus şairi A.S. Puskin'in eserleri için zemin olduğunu ispatlar. Türk halk hikaye ve destanlarından "Asik Garib", "Koblandi Batır", "Kuzu Körpeş" in Kırımlılar arasındaki çeşitli varyantlarını bulur. Toğaybey adındaki XVII. yüzyıl yazarının elyazılı eserini araştırıp, onun ismini ve

icadını edebiyat aleminde ilk defa o tanıtır. (Kızıl Kırım Gazetesi, No: 94 (1939).

II. Dünya Savaşı Kerim Reşidov'un çalışmalarını derinden etkiler. 1941 yılı güzünde savaşa gider, cephenin ön safalarında savaşı. 1942 yılında Kırım düşman eline düşer. Kerim Camanaklı ailesi Kazan'a taşınır. 1944 yılının mayısında Kırım Tatarları, "vatan haini" damgasıyla kendi öz yurtlarından sürülünce, Camanaklı ailesi için de Kırım'ın yolları kapanır. Kerim bey ve Reşide hanım bir daha Kırım'a dönemezler. 1944 yılında savaş bitinceye kadar Kerim Reşidov Semerkand pedagoji Enstitüsünde doçent olarak çalışır. Onun kardeşleri de bu dönemde Orta Asya taraflarında sürgündedirler. 1945 yılının yazında Kerim bey Kazan'da ailesine kavuşur, ama ona Kazan'a yerleşmeye izin verilmez ve sürgünlük yeri olarak Tataristan'daki küçük Alaboga şehri seçilir. Onlar Alaboga'ya taşınırlar ve Kerim beyin vefatına kadar orada yaşarlar.

İlk bakışta eski bir Rus şehri gibi gözüken bu küçük ve düzensiz şehri Kerim bey önceleri beğenmez ve vatanına dönmek hayalleri ile yaşar, ama sonra cani-teni ile sever, şiirlerinde bile övmeye baslar (mesela "Alaboga-Camanak"

şiiri). Kırım'da dönemez ve Kırım'ın bağımsızlığını göremez ise de Özbekistan'daki akrabaları ve arkadaşları ile ara-sıra görüşmek imkanını bulur. Meslektaşları R.Tincerov, Y.Bolat'la birlikte halk masallarının yeni derlemelerini (Taşkent, 1959) hazırlar. Savaş kahramanı ve meşhur Kazan Tatar şairi Musa Celil'in (1906-1944) hayatini ve yaratıcılığını tanıtır, Özbek dilinde yayımlar. (Taşkent, 1958). Tataristan Kitap Nesriyatında "Kırım Tatar Halk İcadı Örnekleri" adıyla bir kitap yayımlamak için çalışır.

Alaboga'da yirmi yıl öğretmenlik yapan Kerim Camanaklı, iyi bir öğretmen ve bilim adamı olarak bütün Tataristan'da tanınır. Tatar edipleri, sanatçıları arasında yeni dost ve arkadaşlar bulur. Doçent Residov Alaboga Devlet Pedagoji Enstitüsünde talebelere folklor, edebiyat teorisi üzerinde dersler okutur, 1953 yılında Rus ve Batı Edebiyatları Bölümünde müdür olarak çalışır. 1965 yılında vefat eder. Mezarı Alaboga'dadır. Günümüzde şehrin yeni sokaklarından birisine Kerim Camanaklı adı verilmiştir.